

KERNPUNTEN VAN EEN "EXPERIMENT ONTWIKKELINGSGERICHT INCLUSIEF ONDERWIJS EN DOORLOPENDE ONTWIKKELINGSLIJNEN"¹

HUIDIGE SITUATIE: VEEL KNELPUNTEN

Het huidige stelsel voor basis- en voortgezet onderwijs is al ruim 200 jaar oud. Uiteraard zijn er hier en daar wel wat aanpassingen ingevoerd, maar op hoofdlijnen is er weinig veranderd: leerlingen worden ingedeeld op leeftijd, de leerstof (het curriculum) staat centraal, leraren dragen hun kennis over, de leerling is de consument, er wordt vergelijkend getoetst, er wordt geen rekening gehouden met de verschillende talen en culturen van de thuissituatie, noch met de persoonlijkheid van de leerling. De gemiddelde leerling is de norm. Het systeem selecteert degenen met de hoogste cijfers; degenen met de laagste cijfers stromen af naar het beroepsonderwijs, of zij haken af en blijven thuis zitten zonder startkwalificatie (drop-outs).²

Het huidige onderwijs kent diverse knelpunten, zoals:

- De kansongelijkheid tussen kinderen met hoog en laag opgeleide ouders neemt alleen maar toe;
- Ca. een kwart van de leerlingen van 15 jaar is laaggeletterd en niet voldoende leesvaardig om zich te redden in de maatschappij³;
- De bedoeling van Passend Onderwijs komt op veel scholen niet goed van de grond en van inclusief onderwijs evenmin.
- Het leerstof jaarklassensysteem vraagt van de leerkracht een duizendpoot te zijn, zowel inhoudelijk als qua pedagogisch-didactisch en psychotherapeutische expertise. Er is nauwelijks taak- en functiedifferentiatie en het stressgevoel (lees: werkdruk) neemt toe.
- Ca. 23% van de beginnende leraren valt uit in het eerste jaar dat ze gaan werken⁴.

Wij trekken hieruit de conclusie dat het noodzakelijk is om het onderwijs fundamenteel anders te organiseren. Ons experiment wil laten zien dat dit kan en hoe dat kan.

DOEL VAN HET EXPERIMENT

Het onderwijs moet -naar ons idee- er op gericht zijn dat *é*lk kind zich optimaal ontwikkelt: de leraar moet die ontwikkeling begeleiden en stimuleren. Dat wil zegen dat niet de leerstof maar de ontwikkeling van elk kind afzonderlijk centraal staat. Het onderwijs moet geen drempels opwerpen in ontwikkeling van kinderen. Elk kind hoort erbij. Daarom bepleiten wij een doorlopende ontwikkelingslijn van 0-18 jaar, d.w.z. een ónonderbroken ontwikkelingsproces, in het gehele funderende onderwijs, waarin het onderwijs *á*nders wordt georganiseerd. De pedagogische vertaling hiervan noemen wij het Ontwikkelingsgericht Inclusief Onderwijs. Meer informatie over wat we verstaan onder 'ontwikkelingsgericht inclusief onderwijs' is opgenomen in bijlage 1.

Doel van het experiment is te laten zien dat het mogelijk is om:

- het concept van ontwikkelingsgericht onderwijs in de praktijk te realiseren,
- doorlopende leer- en ontwikkelingslijnen te realiseren voor 0-18 jarigen,
- intensieve en institutionele samenwerking te realiseren tussen PO-scholen en de kinderopvang (incl. VVE en peuterspeelzalen) enerzijds en PO- en VO-scholen en het Speciaal Onderwijs anderzijds,
- een aantal belangrijke knelpunten in het onderwijs in flinke mate te verminderen.

¹ Dit document is een samenvatting van het uitgebreidere 'Projectplan Experiment Ontwikkelingsgericht Inclusief Onderwijs en doorlopende ontwikkelingslijnen (OIO)', dat op verzoek verkrijgbaar is.

² Er zijn meer dan 15.000 thuiszitters, niet slechts 4000, volgens Marc Dullaert: zie <https://balansdigitaal.nl/onderwijs/geen-4000-maar-minstens-15000-thuiszitters/>

³ Dat gaat dus om ca. 48.000 kinderen: een kwart van de ca. 192.000 kinderen van 15 jaar. Zie ook: <https://www.nji.nl/cijfers/jeugd-algemeen#leerlingen-per-onderwijssoort>; en: Pisa, Programme for International Student Assessment, rapport 2019. OECD 2020; ook: Inspectie van het Onderwijs, 2020, p. 86 e.v.

⁴ Gebaseerd op cijfers van de AOb (Algemene Onderwijs bond), oktober 2021; zie ook: <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/bijna-een-derde-van-alle-nieuwe-leraren-haakt-binnen-5-jaar-af-buddys-moeten-het-beroep-aantrekkelijker-maken/>

Deze hoofddoelen leiden tot de volgende **subdoelen**, nl.:

- het zelfvertrouwen, het zelfbeeld, de zelfstandigheid en de motivatie van de leerlingen vergroten;
- leerlingen leren voor een groot deel zelf verantwoordelijkheid te dragen voor hun ontwikkeling;
- het passend onderwijs écht vorm geven en inclusief onderwijs bevorderen: elke leerling krijgt de begeleiding die hij nodig heeft;
- de tendens van afhaken, zittenblijven en thuiszitten op de deelnemende scholen ombuigen tot actieve participatie van kinderen en jongeren;
- de kansenongelijkheid en leerachterstanden bestrijden en verminderen;
- de werkstress van de leraren verminderen en hun werkplezier vergroten.

WAAROM DIT PROJECT?

Velen in het onderwijs willen leerlingen onderwijs geven dat goed bij hen past en de kansenongelijkheid bestrijden. De werkelijkheid laat zien dat het heel moeilijk is om de starre lesroosters, het toetsstelsel, het gebruik van lesmethodes en de indeling van leerlingen naar hun leeftijd te veranderen. Het écht centraal stellen van de ontwikkeling van elke leerling vereist een fundamentele andere organisatie van het onderwijs. Sinds een jaar of 10 zijn er steeds meer scholen die proberen om de brede ontwikkeling van de leerlingen wél centraal te stellen. Zij erkennen de verschillen tussen leerlingen en trekken daaruit de consequentie dat hun onderwijs anders georganiseerd moet worden⁵. Maar die scholen weten soms niet van elkaars bestaan en delen vaak niet hun ervaringen met elkaar.

Het experiment is nodig om de vertaalslag te maken 'van klassikaal leren naar ontwikkelingsgericht leren' en 'van lesstof centraal naar leerling centraal' (maatwerk).

Dit uitgewerkte concept realiseert écht Passend en Inclusief Onderwijs voor elk kind: álle leerlingen (met en zonder beperkingen of extra ondersteuningsbehoefte) blijven meedoen, er zijn geen uitvallers: iedereen hoort erbij!

Dat gaat niet vanzelf! Deels zijn er al instrumenten beschikbaar om deze vertaalslag te kunnen maken. Daarnaast is er een andere organisatie van het onderwijs nodig, net als veel gerichte training van docenten, een digitaal volgsysteem van de leerlingen en evaluatieonderzoek. Hierdoor worden de ervaringen om tot het nieuwe onderwijs te komen beter overdraagbaar.

Het experiment onderscheidt zich van het bestaande stelsel en andere experimenten, omdat het -naast ontwikkelingsgericht onderwijs- tevens doorlopende leer- en ontwikkelingslijnen tussen en binnen bestaande schoolsoorten (van 0-18 jarigen) in het funderend onderwijs wil ontwikkelen, uitwerken en waarborgen én omdat een intensieve en institutionele samenwerking met het (voortgezet) Speciaal Onderwijs wordt beoogd.

BELEIDSKADERS

Gezien de doelen van dit experiment en de knelpunten die het wil verminderen, sluit dit experiment aan bij meerdere beleidskaders.

a) Als het gaat om het verminderen van achterstanden en de kansenongelijkheid en het verbeteren van de leerprestaties (basisvaardigheden), sluit het plan aan bij **het Nationaal Programma Onderwijs**⁶ en **het Coalitieakkoord** van 15-12-2021.

b) Waar het gaat om het verminderen van de aantallen uitvallers, zittenblijvers, afhakers, het beperken van gedragsproblemen en het verhogen van de motivatie van leerlingen sluit dit plan aan bij **het beleid voor het Passend Onderwijs**⁷ en de **werkagenda Route naar inclusief onderwijs 2035**⁸.

⁵ Meer informatie over het concept Ontwikkelingsgericht Onderwijs is o.a. te vinden in: D. van den Berg, "Legitimering begrip Ontwikkelingsgericht Onderwijs", Stg. Taskforce OO, maart 2020.

Zie ook: <https://www.taskforceoo.nl/>

⁶ Zie het Nationaal Programma Onderwijs -funderend onderwijs. O.a. via: <https://www.nponderwijs.nl/po-en-vo/aan-de-slag>

⁷ Zie o.a.: <https://www.nji.nl/verbinding-onderwijs-en-jeugdhulp/wet-passend-onderwijs>.

⁸ Zie de brief van de minister voor Primair en Voortgezet Onderwijs van 17 maart 2023: "Contouren werkagenda Route naar inclusief onderwijs 2035"

c) De doelstellingen gericht op het verminderen van de werkstress, meer autonomie voor leraren, meer werkplezier én het meer inzetten van de eigen specifieke expertise, sluiten o.a. aan op **het beleid om meer beginnende leraren vast te houden voor het onderwijs.**

ORGANISATIE, LOOPTIJD VAN HET EXPERIMENT EN AANTAL SCHOLEN

Het experiment omvat de leeftijdsgroep 0-18 jaar en kent een looptijd van in het totaal 7 jaar. Netto gaat het om zes cursusjaren. Het gaat om de sectoren Kinderopvang/Peuterspeelzalen/VVE, PO en VO, die ook samenwerken met het speciaal Onderwijs.

Een PO-school kan doorlopende ontwikkelingslijnen organiseren met de Kindcentra (0-8 jarigen) en/of met een VO-school (10-16/18 jarigen). Natuurlijk wordt het ontwikkelingsgerichte onderwijs ook vorm gegeven voor de 5-12 jarigen van de basisschool, net als in het VO voor de 12-18 jarigen van het funderend onderwijs (vmbo-havo-vwo). In het totaal kunnen na drie jaar tenminste 36 en mogelijk 45 scholen deelnemen, evenwichtig verdeeld over zo veel mogelijk regio's.

Groeimodel:

Het experiment kan klein beginnen, bijvoorbeeld met tenminste zes PO- en zes VO- scholen. Hierdoor kan er expertise worden opgebouwd over het voorbereiden, starten en vormgeven van het concept Ontwikkelingsgericht onderwijs op elk van de schoolsoorten.

Bij de start van het tweede experimenteerjaar willen we een verdubbeling van het aantal realiseren, zodat er dan in het totaal tenminste 24-30 scholen gaan deelnemen. Tevens wordt aansluiting gezocht met regionale Kindcentra (incl. Kinderopvang) en/of een PO-, of VO-school om de doorlopende ontwikkelingslijnen vorm te geven.

In het derde jaar groeit het aantal scholen verder door tot minimaal 36-45. Met deze aantallen kan het experiment goed worden gespreid over alle regio's.

Ook binnen een school willen we klein beginnen en daarna groeien:

- in het eerste jaar starten met tenminste vier leraren en
- daarna met tenminste zes leraren per jaar extra;
- ook het leerlingen aantal groeit tenminste evenredig mee.

Voorbeeld groeimodel per school (PO of VO) met uitbreiding van 6 coaches⁹:

Jaren in experiment >	1ste	2de	3de	4de	5de	6de
Aantal coaches	4	10	16	22	28	34
Aantal leerlingen (max.)	80	200	320	440	560	680

Belangrijk is dat de vernieuwing niet van bovenaf wordt 'opgelegd', maar dat groepen leraren er zélf voor kiezen. Ook de MR en de ouders moeten ermee instemmen. Natuurlijk kunnen bestuur en schoolleiding hun leraren wel stimuleren en inspireren om deze vernieuwing op te pakken en die gaan faciliteren.

Wetgeving

Het experiment houdt zich (uiteraard) aan de bestaande wet- en regelgeving en aan de deugdelijkheidseisen¹⁰. We maken ons echter hard voor een ándere inrichting van de leer- en leefomgeving én voor een andere wijze om de groei en een ononderbroken ontwikkeling duurzaam tot stand te brengen.

Het experiment garandeert dat tenminste alle verplichte en/of gewenste leerdoelen en de exameneisen worden gerealiseerd.

FACILITEITEN / INVESTERINGEN

Om het project in goede banen te leiden lijkt een kleine projectstaf (4-5 fte voor projectleider, trainers/ begeleiders, onderzoeker, etc.) noodzakelijk. Daarnaast zullen de leraren op de deelnemende scholen extra ontwikkeltijd (ook voor evaluaties en rapportages) nodig hebben:

⁹ De genoemde aantallen coaches en leerlingen zijn een indicatie; afhankelijk van de situatie op een school kan de omvang van het experiment per locatie desgewenst anders groeien.

¹⁰ In de WPO (art. 8), de WVO (art. 2) staat uitdrukkelijk: 'het onderwijs wordt zodanig ingericht dat de leerlingen een ononderbroken ontwikkelingsproces (kunnen) doorlopen'. In het IVRK (artt.28+29) staat 'dat ieder kind recht heeft op onderwijs dat is gericht op de zo volledig mogelijke ontplooiing van de persoonlijkheid, talenten en geestelijke en lichamelijke vermogens van het kind.'

stel 1 dag per week (0,2 fte), per leraar, alleen gedurende de eerste drie jaar. Wellicht is het zinvol om ook een (formatief) evaluatieonderzoek hieraan te koppelen, zodat de ontwikkelingen en voortgang worden vastgelegd, geanalyseerd en geëvalueerd. Afhankelijk van het aantal deelnemende scholen moet gedacht worden aan een jaarlijkse investering van ca. 12-15 miljoen. In het uitgebreidere projectplan zijn de financiële aspecten nader aangeduid.

De verdere uitwerking van het projectplan willen wij graag afstemmen met de directie Kansengelijkheid en Onderwijsondersteuning van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap; inmiddels zijn we met deze directie in gesprek.

Contactpersoon:

Jos de Mulder, *bestuurslid Taskforce Ontwikkelingsgericht Onderwijs*.
(www.taskforceoo.nl/; e-mail: too.inclusief.onderwijs@gmail.com.)

BIJLAGE 1: WAT IS ONTWIKKELINGSGERICHT INCLUSIEF ONDERWIJS ?

Bij Ontwikkelingsgericht Inclusief Onderwijs leert een leerling op zijn eigen manier, eigen tempo en eigen motivatie. Het leren begint niet bij lesstof, maar bij de interesse, nieuwsgierigheid en intrinsieke motivatie tot leren van de leerling. De nieuwsgierigheid of leergierigheid is leidend. De leervraag van de lerende staat centraal. Ieder leerling wordt uitgedaagd te werken in zijn *zone van naaste ontwikkeling*. Hij is daarin autonoom. Vanuit de leervraag ontstaat -mede door de begeleiding van de coachende leraar¹¹- het leerproces, ook door samen te werken met anderen. Deze aanpak zorgt ervoor dat een leerling zichzelf leert kennen, zelfstandig wordt, zich optimaal ontwikkelt en daarmee wordt voorbereid op het leven na school.

Ontwikkelingsgericht onderwijs zet leraren in hun kracht door hen te bevrijden van de starre indeling van het lesprogramma en van methodes die niet of nauwelijks rekening houden met de verschillen tussen leerlingen. Dit vraagt van leraren een andere balans tussen hun competenties. Leraren coachen leerlingen om zich ononderbroken te ontwikkelen. Naast vakinhoudelijke kennis en didactische vaardigheden, heeft de ontwikkelingsgerichte leraar een sterk ontwikkeld pedagogisch vermogen en veel psychologisch inzicht. Zo krijgen leraren oog voor de mogelijkheden van iedere leerling. Ook zorgt de leerkracht -in zijn coachende rol- voor verdieping, bijvoorbeeld door aan te geven dat een bepaalde leervraag vanuit verschillende perspectieven kan worden onderzocht¹² en bewaakt hij dat de verschillende ontwikkelingsdomeinen voldoende aan bod komen. Waar nodig kan de leraar ook via wat uitleg, tips of een suggestie de leerling verder helpen om zijn leervraag te beantwoorden. Nadat een leervraag (challenge) is uitgediept vindt er een evaluatie plaats om te reflecteren op wat er goed ging, wat er beter kon en wat er geleerd is. De leerling legt zijn evaluaties vast in zijn (digitale) portfolio. De coachende leraar stuurt, stimuleert, inspireert, traint, helpt analyseren, adviseert en geeft feedback.

Ontwikkelingsgericht onderwijs vraagt tevens om heterogeniteit en diversiteit, om samenwerking van leerlingen met verschillende leeftijden, achtergronden, kwaliteiten en talenten. Dat maakt hem/haar nieuwsgierig. Hierdoor wordt de leerling extra gemotiveerd om zich te ontwikkelen en te leren. De beoogde samenwerking met het speciaal onderwijs bevordert de heterogeniteit en diversiteit. Uitgangspunt is dat alle leerlingen erbij horen, ook als zij wat meer begeleiding behoeven. Het leerproces gebeurt meestal in een informele en/of werkplaats-achtige setting, waarin de leerling zich prettig voelt: hij gaat met plezier naar school, elke dag weer. Het leerstofjaarklassensysteem wordt doorbroken, omdat de ontwikkeling van elke leerling centraal staat. Dat leidt tot een leercultuur, waarin

¹¹ De termen leraar, leerkracht en coach worden hier door elkaar gebruikt: de leraar stelt zich op als een coach, begeleider en pedagoog, niet als een docent die op de voorhand van alles uitlegt. Met leraar bedoelen we ook onderwijsassistenten, pedagogische medewerkers, gastdocenten, etc.

¹² Perspectieven zijn specifieke manieren van kijken, denken en werken gebaseerd op grote wetenschappelijke ideeën. Door perspectieven in te zetten als ontwerpgeredenschap voor docenten en denkgereedenschap voor leerlingen, leren leerlingen een wetenschappelijke manier denken aan. Dit draagt bij aan geïnformeerd burgerschap en een bredere maatschappelijke acceptatie van wetenschap. Zie o.a.: <https://www.nwo.nl/projecten/nwa1397201041>; en via: <https://www.universiteitleiden.nl/iclon/wetenschappelijk-onderzoek/perspectiefgericht-onderwijs#toepassing-in-het-primair-onderwijs,toepassing-in-het-voortgezet-onderwijs>.

uiteeraard ook de verplichte leerdoelen, basisvaardigheden en exameneisen worden eigengemaakt. Van 'zittenblijven' kan geen sprake meer zijn.

Naar onze mening hangen veel van de huidige knelpunten in het onderwijs samen met de focus op de 'gemiddelde' leerling. Zoals bekend bestaat die niet.

Dit onderwijsconcept wordt al op flink wat scholen gerealiseerd, bijvoorbeeld op enkele tientallen 'Sudbury Schools' en 'Democratic schools' in het buitenland (o.a. Verenigde Staten, Canada, Australië, Nieuw Zeeland, Duitsland, België, Verenigd Koninkrijk, Denemarken, Israël, Japan)¹³. In Nederland kennen we ook democratische scholen en een toenemend aantal Agora-scholen¹⁴. Aanzetten voor deze aanpak vinden we onder meer ook bij een aantal Jenaplanscholen en (andere) scholen met het zgn. unit-onderwijs..

Het concept Ontwikkelingsgericht onderwijs is mede gebaseerd op een aantal theorieën. Enkele daarvan zijn:

- De zelfbeschikkingstheorie van Deci & Ryan. Volgens deze theorie delen alle mensen drie aangeboren psychologische basisbehoeften, te weten: autonomie, gevoel van competentie en relatie ofwel sociale verbondenheid.
- Het model van zelfregulerend leren van Huh & Reigeluth.
- Creatief proces in vier fasen van SLO. Creativiteit betekent hier een set aan hersenactiviteiten waar leerlingen mee aan de slag gaan. Het gaat hier dan om: kaderen, waarnemen, focussen, verbeelden, divergeren, convergeren, experimenteren, presenteren en probleem oplossen.
- Learner Centered Psychological Principles van APA (Barbara McCombs), waarbij aandacht is voor meer dan alleen het (meta)cognitieve aspect van de leerling.
- Theorie van 'Implementation intentions' van Peter M. Gollwitzer, om leerlingen met digitale kaartjes bij hun intenties te ondersteunen.
- De taxonomie van Robert J. Marzano. Deze helpt in het observeren van een kind en het stellen van de juiste vragen aan hem of haar. Onder andere om de aspecten die hierboven genoemd zijn (bij 'creativiteit') naar een hoger niveau te tillen.
- Het *Perspectiefgericht onderwijs* met verschillende ontwikkelingsdomeinen en 20 brillen om leervragen te onderzoeken, o.a. ontwikkeld door het ICLON in Leiden (Prof.dr.ir. Fred Janssen en prof. dr. Roeland van der Rijst)¹⁵.

Op onderwijskundig gebied zijn -naast het bovenstaande- ook de inzichten de drie doeldomeinen van het onderwijs van Gert Biesta¹⁶ voor ons een leidraad.

De Open Universiteit (OU) in Heerlen is betrokken geweest bij de wetenschappelijke ondersteuning van o.a. Agora-Roermond. Vanaf de start heeft prof. dr. Jos Claessen, hoogleraar Pedagogiek, wekelijks de ontwikkelingen daar gevolgd. Zijn onderzoek heeft geresulteerd in diverse wetenschappelijke publicaties.¹⁷

Op de volgende pagina staat een schematisch overzicht van de kenmerken van Ontwikkelingsgericht Onderwijs vergeleken met het curriculumgestuurde onderwijs.

¹³ Zie Wikipedia: 'List of Sudbury schools' en 'list of democratic schools'.

¹⁴ Sinds 2013 is het aantal Agora-scholen gegroeid naar ruim 20; zie ook: <https://www.verenigingagoraonderwijs.nl/deelnemende-scholen/>.

¹⁵ <https://www.universiteitleiden.nl/iclon/wetenschappelijk-onderzoek/perspectiefgericht-onderwijs>.

¹⁶ Biesta, G.J.J. (2012). *Goed onderwijs en de cultuur van het meten*. Den Haag : Boom/Lemma.

<https://nivoz.nl/nl/nro/wat-is-goed-onderwijs-over-kwalificatie-socialisatie-en-subjectivering>
<https://www.plein013.nl/wp-content/uploads/2018/06/Biesta-2018.-De-doeldomeinen-van-onderwijs.-NIVOZ.pdf>

¹⁷ Zoals: "De Tegels van Agora", 2016 (OU, Welten-instituut); "Agora en de eerste horden", 2019 (OU, Welten-instituut); "Schoolfactoren en leraarsbekwaamheden in vernieuwingsscholen", 2020 (OU, NRO);

"Agora en de uitdaging van het eindexamen", 2021 (OU, Educatieve Agenda provincie Limburg);

"Katern 1: Voorstudie. Agora en loopbaanontwikkeling en -begeleiding (LOB): Regelgeving en praktijk in het voortgezet onderwijs." 2020 (OU, OCenW-project Regionale Samenwerking mbo-hbo en vo-ho.

"Katern 2: Agora 2019-2020. Lob op Agora en de loopbaankeuzes van havo- en vwo-leerlingen", 2021

(OU, OCenW-project Regionale Samenwerking mbo-hbo en vo-ho); "Katern 3: Over de drempel. 2020 - 2021: het jaar na het eindexamen op Agora", 2022 (OU, OCW-project Regionale Samenwerking mbo-hbo en vo-ho).

Schematisch overzicht verschillen tussen Curriculumgestuurd onderwijs en Ontwikkelingsgericht Onderwijs¹⁸

Curriculumgestuurd onderwijs	Ontwikkelingsgericht onderwijs
Organisatie-technische structuur	Pedagogisch-psychologische structuur
Zekerheid, twijfelloos	Onzekerheid
Saai	Verrassend
Comfortabel	Oncomfortabel
Foutloos	Feestje maken van het maken van fouten
Bekende	Onbekende
Fragmentarisch (in vakken)	Holistisch
Ego	Eco
Groepscurriculum	Persoonlijk ontwikkelplan
Je leert voor jezelf	Je leert voor de ander
Van fragment naar samenhang	Van geheel naar specialisatie
Waarheid	Vrijheid
Discipline	Zelfdiscipline
Aristoteles, Plato	Socrates, Nietzsche
Ouders passief	Ouders actief
Leraar 2.0, 3.0 etc.	Leraar 0.0
Star gebouw	Leren doe je overal, verwonderingspaleis
Repressie	Geen enkele dwang
Toetsen	Niet meten, maar gewaarwording
Dwang	Vrijwilligheid
Kennis en weten	Vragen hebben en niet-weten
Antwoorden	Vragen
Leraren instrueren	Leraren coachen, instrueren, geven feedback
Leraar bepaalt	Leerling bepaalt
Toetsen bepalen resultaten	Assessments bepalen leerkwaliteit
Huiswerk	Geen verplicht huiswerk
Opdrachten, lesmethodes, leerboeken	Eigen challenges
Leraar primair vakdocent	Leraar 5 rollen: mens, pedagoog, didacticus, coach, onderwijzer
Onderlinge competitie	Aleen vergelijken met je eigen groei
Leren doe je op school en thuis	Leren doe je overal
Leren is meetbaar, cognitie, vaardigheden, attitude	Leren en leven is synoniem
Voldoen aan de eisen	Hoge verwachtingen uitgesproken door anderen
Vaak grensoverschrijdend	Altijd respectvol
Onvoorziene kosten	Gratis
Groepen en klassen	Recept per kind
Normleerling	Elke leerling is uniek
Toetsen	Feedback, meten met je mobiel
Lineair	Exponentieel
Traditioneel	Innovatief
19e-eeuws	21e-eeuws
Vershil hoog-laag, theoretisch-praktisch	Geen verschil tussen praktijk en theorie
Vershil in cognitieniveau	Iedereen multi-begaafd
Leren hoeft niet leuk te zijn	Leren moet altijd betekenisvol zijn
Leerling past zich aan aan de onderwijsorganisatie	Het onderwijs maakt maatwerk van de leerling waar
Kennisoverdracht staat centraal	Welbevinden van de leerling staat centraal omdat dat de meeste ontwikkeling oplevert Kennis, vaardigheden en attitude zijn bijvangst van ontwikkeling
Leerling is volgend	Leerling is zelfsturend
Erudiete leraar bepaalt de weg voor de leerling	De leerling is bewust van de waarde van de erudiete leraar en aanvaardt diens hulp
Leerlingen komen alleen tot leren als de leraar hen voorgaat	Mensen zijn autodidactische leerwezens, gemaakt om te leren. De leerling is onmondig
Statisch	Dynamisch

¹⁸ Uijt: S. Drummen en J. Fasen, "Je mag geen eisen aan leerlingen stellen", p. 116, Roermond JanSan BV.